

CO KRYJĄ ARCHIWA QUAI D'ORSAY?
Dans les Archives Secrètes du Quai d'Orsay.
L'engagement de la France dans le monde
8 mai 1945 – 11 septembre 2001,
red. Maurice Vaïsse, Hervé Magro,
Paris, L'Iconoclaste, 2017, 400 s.

Zasoby archiwum francuskiego Ministerstwa Europy i Spraw Zagranicznych są wciąż nie do końca dostępne dla historyków. Najnowsza publikacja *Dans les Archives Secrètes du Quai d'Orsay. L'engagement de la France dans le monde 8 mai 1945 – 11 septembre 2001*, pod redakcją Maurice'a Vaïsse'a i Hervé Magro, miała zapoznać czytelnika z niepublikowanymi dotąd notami i analizami dyplomatycznymi francuskiej administracji rządowej. Czy i w jakim stopniu się to udało, postaram się odpowiedzieć w niniejszej recenzji.

Redaktorami książki są: Maurice Vaïsse, historyk stosunków międzynarodowych w Instytucie Nauk Politycznych w Paryżu, autor wielu książek poświęconych dyplomacji francuskiej, i Hervé Magro, dyrektor Archiwów Dyplomatycznych Francji. Czterystustronicowa, bogato ilustrowana publikacja przedstawia historię świata widzianą oczami Francuzów, polityków i dyplomatów, którzy analizują najważniejsze wydarzenia od kapitulacji Niemiec (8 maja 1945 r.) do zamachu terrorystycznego na World Trade Center w Stanach Zjednoczonych (11 września 2001 r.).

Publikacja została podzielona na pięć rozdziałów w układzie chronologicznym: *Po wojnie (1945–1946)*, *Zimna wojna (1947–1962)*, *Odprężenie (1962–1973)*, *Przełom (1974–1989)* i *Nowy świat (1989–2001)*. Każdy podrozdział zawiera kontekst historyczny wydarzenia jednego kraju Europy, Afryki, Azji i obu Ameryk od 1945 do 2001 r. (łącznie 41 wydarzeń w układzie chronologicznym), napisany przez historyków, archiwistów, dziennikarzy lub dyplomatów (łącznie 37 osób) z wyszczególnieniem najważniejszych dat i faktografii. Wszystko uzupełnia bogata ikonografia: zdjęcia i dokumenty, a więc telegramy, tajne raporty, depesze, sprawozdania dyplomatów francuskich (głównie ambasadorów) z różnych krajów kierowane do Ministerstwa Spraw Zagranicznych z ich opisem i oceną. Archiwalia zaprezentowano zarówno w wersji oryginalnej (jako skany całości lub fragmenty), jak i – dla lepszej czytelności – w zapisie ciągłym. Wybór przeszło

I POLEMIKI

100 dokumentów dokonany przez autorów przedstawia ważne fakty mające wpływ na relacje międzynarodowe. Trzeba jednak mieć na uwadze, że jest to wybór subiektywny, oddający perspektywę francuską i pokazujący spojrzenie Francji na współczesny świat.

Zbiory archiwalne Ministerstwa Europy i Spraw Zagranicznych Francji obejmują dokumentację wytworzoną przez służbę ministerialną w centrali w Paryżu i placówki dyplomatyczne za granicą. Archiwum francuskiego MSZ ma autonomię (jest niezależne wobec Archiwów Narodowych) i własną służbę archiwalną. Składa się obecnie z dwóch jednostek: archiwum w La Courneuve (przechowuje m.in. zespoły administracji centralnej, gabinety ministrów, dyrekcje geograficzne, akta konfliktu niemiecko-francuskiego znajdujące się do 2009 r. w Kolmarze) oraz archiwum w Nantes (przechowuje m.in. zespoły ambasad i konsulatów). Francuskie prawo w zakresie udostępniania zasobu archiwalnego jest szczególnie restrykcyjne. Ustawa o archiwach z 3 stycznia 1979 r., wielokrotnie zmieniana, określa różne terminy udostępniania dokumentów w zależności od ich zawartości. Dokumenty znajdujące się w archiwach publicznych są udostępniane po 30 latach od daty wytworzenia. Prawo to zastrzegło również dłuższe terminy, po upływie których mogą być udostępniane niektóre rodzaje dokumentów (np. dla dokumentów osobowych o charakterze medycznym obowiązuje termin 150 lat od daty wytworzenia, dla teczek osobowych – 120 lat, dla dokumentów zawierających informacje dotyczące osób prywatnych w aktach sądowych i notarialnych – 100 lat oraz 60 lat dla dokumentów dotyczących życia prywatnego lub zawierających informacje w zakresie bezpieczeństwa państwa lub obrony narodowej). Badacz może zwrócić się do dyrektora archiwów z prośbą o wcześniejsze udostępnienie akt wraz z uzasadnieniem, ale i tak nie otrzyma wszystkich jednostek przed upływem okresu, po którym można uzyskać do nich swobodny dostęp¹.

Dokumenty z archiwum francuskiego MSZ są publikowane w ramach jednej z najstarszych serii edytorskich podjętej jeszcze w XIX w. i dotąd kontynuowanej, czyli wielotomowej „Documents diplomatiques français”. To monumentalne wydawnictwo jest niezbędnym źródłem dla historyków dyplomacji i badaczy stosunków międzynarodowych. Z XX w. pochodzi 7 serii dokumentów liczących około 100 tomów i obejmujących lata: 1914–1916 (pod redakcją Jeana Claude’a Montanta), 1918–1920 (pod redakcją Roberta Franka i Gerta Krumeicha), 1920–1932 (pod redakcją Christiana Baechlera), 1932–1939 (pod redakcją Pierre’a Renouvina i Jeana-Baptiste’a Duroselle’a), 1939–1944 (pod redakcją André Kaspi); 1944–1954 (pod redakcją Georges’a Henriego Soutou) oraz okres po 1954 r. (pod redakcją Maurice’a Vaïsse’a). Okresu powojennego dotyczy 59 tomów dokumentów, z których ostatni – za pierwszą połowę 1973 r. – ukazał się w 2019 r. (t. 1). Prace nad wydawaniem kolejnych tomów są kontynuowane².

Publikacja *Dans les Archives Secrètes du Quai d’Orsay* nie była przygotowywana w ramach serii „Francuskich dokumentów dyplomatycznych”. Ma ona charakter popularnonaukowy, a forma jej wydania jest bardzo atrakcyjna – stanowi bowiem wydawni-

¹ Loi n° 79-18 du 3 janvier 1979 sur les archives. Version consolidée au 8 septembre 2018, <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006068663&dateTexte=20180908>, dostęp: 5 III 2019 r.

² Documents diplomatiques français na stronie francuskiego MSZ, <https://www.diplomatie.gouv.fr/fr/archives-diplomatiques/action-scientifique-et-culturelle/publications-et-travaux-scientifiques-des-archives-diplomatiques/documents-diplomatiques-francais/>, dostęp: 18 VI 2019 r.

ctwo albumowe. Niewątpliwą jego zaletą jest publikacja dokumentów z drugiej połowy 1973 r., które dotychczas nie były wydane. Oczywiście struktura tych dwóch prac jest różna. Seria dokumentów dyplomatycznych ma na celu pokazanie procesu kształtowania się polityki zagranicznej państwa, stąd wybór dokumentów obejmuje ważniejsze kierunki działania dyplomacji. Omawianej publikacji popularnonaukowej, jak pisali jej redaktorzy, przyświecało raczej pokazanie czytelnikowi i społeczeństwu roli służby dyplomatycznej w celu przybliżenia zamierzeń francuskiej polityki zagranicznej. Dlatego też dokumenty, które wybrano, prezentują reakcję dyplomacji francuskiej na najbardziej znamienne wydarzenia. Maurice Vaïsse stawia we wstępie ważne pytanie – czy archiwom można całkowicie ufać? W odpowiedzi stwierdza, że dokumenty dyplomatyczne trzeba poddać krytycznej analizie i weryfikacji z innymi źródłami – w niektórych przypadkach ambasada mogła bowiem otrzymać nieprawdziwe informacje, które później w depeszach zostały przekazane do Paryża.

Publikacja obejmuje właściwie lata 1945–1980 i 1989–1993 i kończy się na roku 2001. Pominięcie całej dekady lat osiemdziesiątych wydaje się znacznym niedociągnięciem, tym bardziej że dokumenty te nie były dotąd publikowane w serii dokumentów dyplomatycznych i są znane tylko nielicznym historykom badającym archiwa Quai d’Orsay. Warto zauważyć, że dokumentów z lat osiemdziesiątych nie obowiązuje już klauzula nieudostępniania ich przez 30 lat od powstania. Jednak to, co jest zarzutem, stanowi zarazem wytłumaczenie powodów ich pominięcia. Wydaje się, że redaktor publikacji Maurice Vaïsse uznał za stosowne skupienie się na dokumentach, które są znane i poddane krytycznemu opracowaniu. Mimo to w publikacji znajdziemy około 40 nowych – niepublikowanych dotąd not dyplomatycznych i analiz ambasadorów francuskich.

FRANCUSKIE SPOJRZENIE NA HISTORIĘ

Po II wojnie światowej Francja należała wraz z USA, Wielką Brytanią i Związkiem Radzieckim do grona zwycięzców. Stopniowo jednak zaczęła tracić status mocarstwa. Sytuacja ta spowodowana była pozbawieniem jej wpływów w dawnych terytoriach zamorskich w Afryce i Dalekim Wschodzie. Okres po wojnie charakteryzuje zaangażowanie Francji w budowę wspólnej Europy. Od 1958 r. po dojściu do władzy gen. Charles’a de Gaulle’a, w V Republice Francuskiej nastąpił zwrot ku tradycyjnej polityce niezależności narodowej. Francja próbowała odzyskać swoją pozycję na arenie międzynarodowej. Zawarcie układu z RFN i otwarcie na Wschód miały się do tego przyczynić. Okazało się jednak, że następcom de Gaulle’a nie udało się urzeczywistnić koncepcji odzyskania wpływu na politykę światową. Mimo to w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych francuska dyplomacja wykazywała dużą aktywność we wszystkich rejonach świata, gdzie dochodziło do napięć i konfliktów. Powrót Francji po dekolonizacji szczególnie na Bliski Wschód i do Afryki wynikał z chęci odgrywania roli arbitra i pośrednika³.

³ G.H. Soutou, *La diplomatie française et les diplomates français entre tradition et réforme*, <https://www.degruyter.com/downloadpdf/books/9783486989267/9783486989267.107/9783486989267.107.pdf>, dostęp: 2 III 2019 r.;

I POLEMIKI

Prowadzenie polityki zagranicznej we Francji należało do uprawnień prezydenta. Realizacja jego wytycznych i cała logistyka z tym związana były zadaniem ministra spraw zagranicznych i jego ministerstwa znajdującego się przy Quai d'Orsay w Paryżu. Ten z kolei swoje zadania wykonywał za pośrednictwem sieci placówek dyplomatycznych za granicą. W 1945 r. francuska służba dyplomatyczna liczyła 19 ambasad, 28 poselstw (*légations*) i 167 konsulatów. Od końca wojny następowały zmiany, np. poselstwa przekształcono w ambasady. W 1982 r. Francja miała ponad 300 placówek na całym świecie: 157 ambasad (z tego 30 w Europie, 66 w Afryce i Bliskim Wschodzie, 32 w Ameryce i 29 w Azji i Oceanii) i 148 konsulatów. W 2007 r. francuska sieć dyplomatyczna liczyła 151 ambasad, 17 stałych reprezentacji, 4 przedstawicielstwa, 115 konsulatów generalnych, 135 centrów i instytucji kulturalnych, co sytuowało ją, po USA, na drugim miejscu pod względem liczebności na świecie⁴.

Publikacja *Dans les Archives Secrètes du Quai d'Orsay* pokazuje przede wszystkim rolę ambasadorów rezydujących w poszczególnych krajach. Jest to więc zaprezentowanie udziału Francji w polityce światowej nie od strony centrum decyzyjnego, jakim było Quai d'Orsay, ale od strony ambasadorów kierujących placówkami dyplomatycznymi. Do ich zadań należało: reprezentowanie Francji za granicą, realizowanie polityki zagranicznej, prowadzenie rokowań, informowanie o sytuacji w danym kraju, zapewnienie ochrony interesom państwa oraz Francuzom za granicą. Ambasador przebywający w danym kraju dzięki obserwacjom i spotkaniom miał możliwość lepszego zrozumienia przyczyn i konsekwencji wydarzeń, których był świadkiem.

Książka opisuje przemiany, które nastąpiły po II wojnie światowej: dekolonizację w Afryce i Azji oraz podział Europy na dwa bloki, zachodni i komunistyczny, czego spektakularnym symbolem była budowa muru w Berlinie w 1961 r. Dokumenty te obecnie znane są historykom, nie zawsze wie o nich natomiast zwykły czytelnik. Sami historycy możliwość zapoznania się z niektórymi archiwaliami mieli stosunkowo niedawno. Dopiero od października 1997 r. uzyskano swobodny dostęp do archiwów z okresu okupacji, akta dotyczące wojny w Algierii są udostępniane zaś dopiero od połowy 2001 r.⁵ Jak wspomniano wcześniej, materiały do połowy 1973 r. były już publikowane w serii dokumentów dyplomatycznych. W tym kontekście omawiana publikacja niewiele wnosi nowego w zakresie wojny francusko-algierskiej (przebieg negocjacji między politykami obu stron). W innych dokumentach znajdziemy relacje ambasadorów m.in. z powstania w Budapeszcie w 1956 r. czy przemian w Turcji w 1971 r., kiedy tamtejszy ambasador, Arnauld Wapler (do 1970 r. ambasador w Polsce), informował o „powrocie tradycji islamu” w Turcji, w której od lat dwudziestych prezydent Mustafa Atatürk prowadził politykę laicyzacji. Część dokumentów pokazuje zaangażowanie Francji w sprawy międzynaro-

M. Gmurczyk-Wrońska, *Badania nad historią francuskiej dyplomacji, Histoire de la diplomatie française, Paryż 2005, Perrin, ss. 1050*, „Dzieje Najnowsze” 2007, R. 39, z. 1, s. 143–157; M. Vaïsse, *La puissance ou l'influence?* [w:] J.C. Allain et al., *Histoire de la diplomatie française*, Paris 2005.

⁴ M. Vaïsse, *La puissance ou l'influence? La France dans le monde depuis 1958*, Paris 2009, s. 58–70.

⁵ Szerzej zob. M. Komanińska, *Archives „secrètes”, secrets d'archives? Historiens et archivistes face aux archives sensibles*, red. Sebastien Laurent, CNRS Editions, Paris 2003, ss. 288, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2008, nr 1 (12), s. 465–469 (recenzja).

dowe. Przykładem jest kryzys na komunistycznej Kubie rządzonej przez Fidela Castro spowodowany umieszczeniem we wrześniu 1962 r. radzieckich wyrzutni z głowicami nuklearnymi. Już w sierpniu 1962 r. francuski ambasador na Kubie Robert du Gardier informował Paryż, że wysocy rangą oficerowie ze sztabu głównego zaczęli się uczyć języka rosyjskiego. Podkreślił, że nie chodzi o oficerów, którzy mieli wyjechać do Europy Wschodniej, ale o tych pozostających na Kubie, co wydało się ambasadorowi podejrzane. 22 października 1962 r. w okresie impasu między Kubą a USA w Paryżu doszło do spotkania wysłannika prezydenta Kennedy'ego Deana Achesona z gen. de Gaulle'em. Acheson przekazał list od prezydenta, w którym informował o gotowości armii USA w przypadku odmowy przez Chruszczowa demontażu wyrzutni rakietowych na Kubie. De Gaulle, doceniając wiadomość od Kennedy'ego, poparł blokadę Kuby i stwierdził, że w razie wojny Francja stanie po stronie USA.

W książce znajdziemy również inny niezwykle ciekawy dokument – pismo gen. de Gaulle'a do prezydenta USA Lyndona B. Johnsona z 7 marca 1966 r. o wystąpieniu Francji z NATO. Francja była jednym z krajów zachodnich, które w sierpniu 1949 r. podpisały Pakt Północnoatlantycki, mający na celu obronę militarną przed ZSRR. Wyjście z NATO wynikało z polityki de Gaulle'a, który uważał, że zaistniała odpowiednia sytuacja (m.in. stałe członkostwo w Radzie Bezpieczeństwa ONZ i posiadanie broni atomowej) do tego, aby jego kraj odegrał istotną rolę na arenie międzynarodowej. Francja od lat sześćdziesiątych posiadała broń atomową i prowadziła próby nuklearne na Saharze, a następnie na terytorium Polinezji Francuskiej. Ambasador francuski w Ottawie Pierre Siraud w telegramie z 24 maja 1972 r. informował o sprzeciwie ludności kanadyjskiej wobec prób nuklearnych na terenie Polinezji Francuskiej. Zwrócił uwagę Quai d'Orsay na działania Greenpeace, powstałej w 1971 r., która organizowała we Francji manifestacje przeciw niszczeniu środowiska naturalnego. W tym kontekście warto zwrócić również uwagę na propagandę władz państwowych, które głosiły, że próby nuklearne są niegroźne dla środowiska i ludzi. Dopiero w 1996 r. Francja podpisała traktat międzynarodowy o zakazie prób atomowych.

Jak wspominałam, dla historyka interesujące są przede wszystkim niepublikowane dotychczas dokumenty od połowy 1973 r. Warto przytoczyć kilka, aby uświadomić sobie, jak ważne były reakcje ambasadorów na wydarzenia światowe. W połowie lat siedemdziesiątych Francja w trosce o wzmocnienie swojej pozycji na Środkowym Wschodzie próbowała zbliżyć się do Saddama Husajna, który od 1971 r. był wiceprezydentem Iraku, a w latach 1979–2003 jego prezydentem. W grudniu 1974 r. w czasie wizyty w Iraku premier Francji Jacques Chirac określił go jako „przyjaciela Francji”. Uwagę zwracają charakterystyki Husajna autorstwa ambasadorów francuskich w Iraku: w latach siedemdziesiątych Pierre'a Cerlesa, a w latach osiemdziesiątych – Pierre'a Rocalve'a. Widzieli go oni nie tylko jako eksportera ropy, lecz także człowieka niezwykle ambitnego, o wielkiej charyzmie, który przedstawiał siebie jako łagodnego, a w rzeczywistości był bezwzględny dla swoich przeciwników. Rocalve podkreślił, że Husajn zapoczątkował nowy styl prowadzenia polityki w Iraku, zjednując sobie wszystkie grupy społeczne i opierając się na inteligencji wojskowej.

Zaskoczyć czytelnika może także relacja francuskiego ambasadora w Chinach, który w październiku 1974 r. nieoficjalnie brał udział w sześciodniowej wizycie ministra spraw

I POLEMIKI

zagranicznych Chin w Korei Północnej. Étienne Manac'h relacjonował francuskiemu MSZ, że komunistyczna Korea Północna to niemalże raj na ziemi – z kraju bardzo zniszczonego po II wojnie światowej i wojnie koreańskiej (1950–1953) powstało nowoczesne państwo ze świetnie rozwijającymi się przemysłem, infrastrukturą miejską oraz rolnictwem. Ambasador podkreślił również wszechobecny kult Kim Il Sunga. Relacja ambasadora pozbawiona jest pogłębionej analizy i krytycznego spojrzenia na system panujący w Korei. Ambasador, dawny komunista i członek ruchu oporu, nie dostrzegł propagandowego obrazu państwa, który przywódcy chcieli zaprezentować⁶. Isabelle Nathan w komentarzu wyjaśnia, że jakkolwiek Francja i Korea Północna nie utrzymywały stosunków dyplomatycznych, to w połowie lat siedemdziesiątych widać otwarcie Korei Północnej na kraje zachodnie, szczególnie na Francję. Od 1968 r. w Pjongjangu funkcjonowała francuska misja handlowa, która prowadziła kontakty handlowe. I w kontekście nawiązujących się kontaktów gospodarczych należy odczytywać relację ambasadora.

Interesujące są również informacje ambasadorów na temat sytuacji w Indochinach, które Francja utraciła w połowie lat pięćdziesiątych. W 1975 r. w Kambodży doszło do krwawych rządów komunistycznych Czerwonych Khmerów. Niezwykle istotna jest depesza francuskiego ambasadora z Tajlandii Jeana-Louisa Toffina, który przedstawił w niej relację generała wojsk Khmerów Sor-Buona opisującą deportacje i masowe mordy, co doprowadziło do strat jednej czwartej ludności kraju i zniszczenia ekonomicznego. Z kolei z Wietnamu Południowego francuski ambasador Jean-Marie Mérillon relacjonował ostatnie chwile przed zdobyciem Sajgonu przez komunistyczną armię Wietkong. Konflikt między Wietnamem Północnym (komuniści) a Południowym (Zachód) toczący się od lat pięćdziesiątych swoje apogeum osiągnął w latach 1964–1975, kiedy doszło do wojny między siłami komunistycznymi a USA zakończonej rokowaniami w Paryżu w 1973 r. i wycofaniem wojsk USA. Ostatecznie w kwietniu 1975 r. południową stolicę kraju Sajgon zdobył Wietkong. W telegramie z 6 maja 1975 r. ambasador opisał sytuację tuż przed wejściem komunistów i po nim: wyjazd przedstawicieli dyplomatycznych innych krajów (np. Wielkiej Brytanii, Niemiec, USA) zablokowanie środków łączności, wprowadzenie administracji wojskowej. Ambasador był uważnym obserwatorem wydarzeń w Wietnamie ze względu na ośmiotysięczną mniejszość francuską w tym państwie.

Na uwagę zasługują również opinie francuskich ambasadorów z państw zaangażowanych w 1979 r. w konflikt Afganistanu i Związku Radzieckiego. Władzę w Afganistanie w 1978 r. objęli komuniści, których polityka doprowadziła do wojny domowej. Związek Radziecki wsparł reżim, wysyłając wojsko. Już w grudniu 1979 r. ambasador francuski w Kabulu Georges Perruche wyrażał zdziwienie, że Rosjanie będą walczyć przeciw partyzantce. Z kolei ambasador francuski w Moskwie Henri Froment-Meurice w telegramie z 4 stycznia 1980 r. podkreślał, że interwencja w Afganistanie ma inny charakter niż dotychczasowe interwencje na Węgrzech w 1956 r. czy w Czechosłowacji w 1968 r. – będzie długa i pociągnie za sobą wiele ofiar. Porównał ją proroczo do interwencji amerykańskiej w Wietnamie: „L’Afghanistan sera-t-il, comme certains le pen-

⁶ J.M. Potier, *Entre confort moderne et „culte délirant”, le récit d’un diplomate français en Corée du Nord*, <http://www.slate.fr/story/153176/diplomate-decouvre-coree-nord>, dostęp: 3 III 2019 r.

sent, le Vietnam de l'URSS? Peut-être" („Czy Afganistan będzie, jak niektórzy myślą, Wietnamem ZSRR? Być może”).

W książce występują również polskie akcenty. Ambasador Jacques Dupuy 1 września 1980 r. informował ministra o wydarzeniach w Polsce i zwycięstwie robotników, którzy powołali NSZZ „Solidarność”. Podkreślał, że partia w obawie przed wystąpieniami opozycji przeciw władzy zgodziła się na utworzenie nowego związku.

Kolejne wydarzenia obejmują już historię po 1990 r. W lutym 1990 r. z więzienia został wypuszczony Nelson Mandela, bojownik o prawa czarnej ludności w Republice Południowej Afryki. W czerwcu 1990 r. pierwszy doradca w ambasadzie francuskiej w RPA Gérard Laroux w telegramie pisał, że parlament uchwalił zniesienie prawa stanowiącego podstawę dyskryminacji czarnej ludności. Pełnię praw uzyskała ona dopiero w okresie prezydentury Nelsona Mandeli (1994–1998). Warto wspomnieć, że na okładce książki zostało umieszczone zdjęcie ze spotkania prezydenta Francji François Mitterranda z prezydentem RPA podczas jego wizyty 4–5 lipca 1994 r. na południu Afryki.

Francja była również baczny obserwator relacji między Izraelem a Organizacją Wyzwolenia Palestyny. 13 września 1993 r. w Waszyngtonie doszło do porozumienia między przywódcami tych krajów: Icchakiem Rabinem i Jasirem Arafatem, na mocy którego obie strony zaprzestały walk i Izrael uznał tzw. autonomię palestyńską w okupowanych od 1947 r. Strefie Gazy i Jerychu. Ambasador francuski w Waszyngtonie Jacques Andréani uczestniczący w akcie podpisania zgody w Białym Domu 13 września 1993 r. zwrócił uwagę na odmiennie zachowania Arafata i Rabina. Arafat swoją postawą pokazywał zadowolenie i spokój, Rabin sprawiał natomiast wrażenie niepewnego własnej decyzji, a jego przemówienie do narodu palestyńskiego ambasador ocenił jako pełne patosu.

Książkę kończy wydarzenie, które wstrząsnęło współczesnym światem. 11 września 2001 r. w Nowym Jorku nastąpił atak terrorystyczny na wieże WTC. Ambasador Francji w Waszyngtonie François Bujon de l'Estang pisał w depe szach do ministra, że Nowy Jork stał się nowym Pearl Harbor, a u progu XXI w. rozpoczęła się wojna, z którą będzie się musiał zmierzyć cały świat – wojna z terroryzmem islamskim.

Publikacja promowana była w zapowiedziach, na łamach czasopism francuskich i w Internecie pod hasłem „Quai d'Orsay otwiera swoje najmłodsze archiwa”. Ale czy rzeczywiście jest to otwarcie archiwów? Francuskie archiwa dyplomatyczne prowadzą od kilku lat akcję popularyzowania zasobu archiwalnego. W 2001 r. ukazała się książka *Mémoire du monde, cinq siècles d'histoires inédites et secrètes du Quai d'Orsay* (Paris 2001) pod redakcją Sophie de Sivry i Emmanuela de Waresquiela, a w 2015 r. – *Dans les archives secrètes du Quai d'Orsay. Cinq siècles d'histoire et de la diplomatie* pod redakcją Emmanuela de Waresquiela (Paris 2015). W rzeczywistości omawiana praca stanowi kolejną pozycję z cyklu upowszechniania i promowania zasobu francuskich archiwów dyplomatycznych. Wydaje się, że pełny dostęp do nich jeszcze długo nie nastąpi.

Książka jest niezwykle ciekawą i wartą polecenia pozycją z dziedziny dyplomacji. O jej wartości świadczą unikatowe zdjęcia i dokumenty, szczególnie niepublikowane z drugiej połowy 1973 r. Pozycja ta pozwala poznać kulisy dyplomacji francuskiej.

I POLEMIKI

Badaczom może jednak wydać się zbyt ogólnikowa. Mimo to stanowi zachętę do sięgnięcia po bogate zbiory archiwów dyplomatycznych Francji.

Monika Komaniecka-Łyp
OBBH IPN Kraków

MONIKA KOMANIECKA-ŁYP – historyk, doktor nauk humanistycznych, pracownik Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN w Krakowie. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół aparatu bezpieczeństwa PRL, historii najnowszej Polski oraz historii dyplomacji. Zajmuje się badaniami nad działalnością pionów techniczno-operacyjnych Służby Bezpieczeństwa, funkcjonowaniem ewidencji i archiwum SB, inwigilacją struktur „Solidarności” oraz historią placówek dyplomatycznych Francji w Polsce, szczególnie konsulatu francuskiego w Krakowie. Stypendystka rządu francuskiego (2003, 2015). Autorka wielu artykułów naukowych i popularnonaukowych z zakresu najnowszej historii Polski, monografii *Pod obserwacją i na podsłuchu. Rzeczowe środki pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa w województwie krakowskim w latach 1945–1990* (Kraków 2014) nominowanej w konkursie Książki Historycznej Roku (2014) oraz w konkursie na Nagrodę im. Profesora Tomasza Strzembosza (2015), *Szpiegowski arsenał bezpieki. Obserwacja, technika operacyjna, kontrola korespondencji jako środki pracy Służby Bezpieczeństwa PRL* (razem z R. Ciupą, Katowice–Kraków 2011), a także dwóch tomów normatywów aparatu bezpieczeństwa *Instrukcje pracy pionów pomocniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa (1945–1989)* (Kraków 2010) oraz *Ewidencja operacyjna i archiwum organów bezpieczeństwa PRL w latach 1944–1990. Zbiór normatywów* (Kraków 2017).

MONIKA KOMANIECKA-ŁYP – historian, PhD, employee of the Branch of the Historical Research Office of the INR in Katowice. Her research interests concentrate on the security apparatus of the PRP, the contemporary history of Poland and the history of diplomacy. She conducts research on the activities of technical and operational units of the Security Services, the functioning of the SS's records and archives, surveillance over the “Solidarity” structure and the history of diplomatic missions of France in Poland, in particular the French Consulate in Cracow. She has been awarded various scholarships from the French Government (2003, 2015). Author of numerous scientific and popular scientific publications on the contemporary history of Poland, monograph *While being observed and tapped. Material measures for the operational activities of the security apparatus in the Krakowskie Voivodeship in the years 1945–1990* (Cracow 2014) which was nominated to the Historical Book of the Year Prize (2014) and to the Professor Tomasz Strzembosz Prize (2015), *The spying arsenal of the Security Service. Observation, operational technique, correspondence control as working methods of the Security Service of the PRP* (in cooperation with R. Ciupa, Katowice–Cracow 2011), as well as two volumes of standards of the Security Service *Working instructions for assistance units of the Security Office and of the Security Service (1945–1989)* (Cracow 2010) and *Operational records and archives of the security bodies of the PRP in the years 1944–1990. A collection of standards* (Cracow 2017).